

Úvodem („Vědomí o rozdílnosti skutečného a pravdivého...“)

Ladislav Hejdánek

◆ fragment, česky, vznik: 1947/1953 ◆ poznámka: zatím nalezeny jen s. 3-4; nedokončeno (?)

◆ fragment, Czech, origin: 1947/1953

Úvodem [1947/1953]

Vědomí o rozdílnosti skutečného a pravdivého, faktického a správného stojí od pradávna v samotných základech lidské společnosti; filosofické myšlení všech dob se pokoušelo vždy znovu se vyrovnat s tímto obecným povědomím. Nejčastějším, ale také nejvulgárnějším a nejplošším řešením byla redukce, převedení jedné oblasti na druhou, čili v posledu popření oné rozdílnosti, oné dichotomie. I tam, kde byl myslitelům takový úmysl vzdálen, nalezneme ne-li přímé popření základního napětí mezi tím, co jest, a tím, co býti má, tedy alespoň motivy vedoucí k znehodnocení jedné oblasti, po pravidle oblasti faktického. Jedním z nejpronikavějších pokusů o pozitivní pojetí dichotomie skutečného a správného byla v antice filosofie Platonova. Tu ideje jsou vzory věcí; ideje jsou přítomny věcem, věci mají účast na idejích. Ostatně již dříve pythagorejci mluvili o tom, že věci napodobují čísla. V obou případech však vztahy obou oblastí zůstaly nerozvinuty, platonská methexis i pythagorejská mimesis zůstaly pouhými obrazy, pouhými názvy a pravou jsoucnost si podržela oblast jediná, totiž ideje resp. čísla. Známe jednu výjimku, a tou je filosofie izraelská, prorocká. Ta respektuje oblast obojí: oblast lidskou, světskou a oblast Božích zákonů. Avšak také zde najdeme určitou kusost, neúplnost, i když neřekneme znehodnocení oblasti světa. Ona kusost záleží v tom, že svět v prorockém pojetí je téměř výlučně representován člověkem resp. lidmi; projevuje se jako nedostatek nejprve theoretický, když totiž neumí se stejnou zevrubností a promyšleností sestavit jednotný obraz kosmu jako to dovede filosofie antická (řecká a římská), tedy když je konfrontována s rozvinutou lidskou teorií, a po druhé jako nedostatek praktický, když totiž s vývojem společnosti některé z nejpodstatnějších lidských vztahů ztrácely postupně víc a víc svůj osobní charakter a stávaly se vztahy výhradně nebo alespoň převážně věcnými (tu jde především o vztahy hospodářské, ale již tím o vztahy všechny), tedy když je konfrontována s rozvinutou společenskou praxí.

Uplatňovat prorocké (a ovšem prvokřesťanské) pojetí dichotomie světa a Božích řádů a příkazů beze změny na situaci v moderní společnosti je nejenom anachronismem, nýbrž vede přímo k znehodnocení, ba k zfalšování původních prorockých motivů a úmyslů. Chtít hovořit o lidské vině na převrácenosti společenských poměrů je sice stále ještě věčné; nevěcným se však stává hovor o Boží spáse a milosti tam, kde je praktická bezradnost a kde chybí schopnost ukázat cestu k překonání a nápravě oněch poměrů. Co zbude z původně programových thesís prorockých, budeme-li je chtít v podstatě beze změny uplatňovat na změněnou situaci? Zbude jen moralisování nebo mythologie. Avšak ani moralisování ani mythologie nemají místa v moderní společnosti; a pokud ještě najdeme někde jejich zbytky, pak je naší nejsvětější povinností se postarat o jejich úplné vykořenění. Jsou situace a doby, kdy sebepoznání a nalezení vnitřní rovnováhy patří k životním úkolům, jež nelze obejít. Ne tak dnes: moderní člověk se příliš zná, tolik, že se už nepoznává. A najít vnitřní rovnováhu znamená dnes především opustit své místo na nesnesitelně se kymácející lodi moderního světa. Dnes naprosto není kdy na to, zabývat se sebou a starat se o svou záchranu, o své spasení. Dnes jde o to, „plenit a kazit a hubit a bořit“, ale také „stavět a štěpovat“. A snad ještě více stavět než bořit: o to jde. Jde o to, zachraňovat a zachránit cestující, ano zachránit i loď – nejde však o to, zachránit sebe. Přestat myslet na sebe je jednou z nejnaléhavějších vnitřních potřeb dnešních lidí; přestat myslet na sebe a nepřestat myslet na jiné, na druhého člověka, to je dnes jeden ze základních příkazů, které stojí před námi. Ale to není ještě náš skutečný úkol, to je teprve jeho polovina. Neboť čestně a opravdově myslet na druhého člověka znamená zároveň – ne-li dnes především – myslet na jeho situaci. Nikoli na jeho situaci vnitřní, jak se to má s jeho spasením, nýbrž na situaci zcela vnější, sprostě materiální, je-li libo. Dnes už není pouze jednotlivec nebo lid v rozporu se zákony Hospodinovými, dnes je sama příroda neboť co jiného ekonomická zákonitost než příroda? – v rozporu s Božími řády. Dnes už nestačí, ba je přímo nesmyslné vyjímát ze svého oka břevno, neboť příčina mé slepoty je jiná a je obecná, nikoli moje zvláštní. Dnes jde o reformu světa, ne o vnitřní obrácení.

Chce-li kdo reformovat svět, musí být vyzbrojen ještě něčím víc než čistým srdcem a pevnou důvěrou: musí mít také nástroj, onu páku, kterou by vyvrátil svět z dosavadních kolejí. A hlavně musí mít plán, pružný ale pevný plán, podle něhož se jeho akce bude řídit. Ze všech těchto věcí chci promluvit pouze o posledním, a to ještě ne vyčerpávajícím způsobem, nýbrž jenom o filosofických předpokladech takového plánu. Konkrétně však chci založit alespoň v některých bodech pevné posice takového aktivismu, který respektuje jak skutečné, tak i to, co býti má, aniž by redukoval jedno na druhé a aniž by jedno či druhé znehodnocoval či odstrkoval na periferii; který by však věděl o souvislosti obou oblastí, který by v nich neviděl dvě oddělená jsoucna, mezi nimiž by zela propast.